

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 32, BR. 1, 1–32, ZAGREB, LISTOPAD 1984.

O SROČNOSTI OPĆENITO

Stjepan Babić

Sročnost je u našim lingvističkim djelima prilično obrađivana, ali ipak nedovoljno, pogotovu što nije cjelovitije na primjerima iz hrvatske književnosti. Autor je sročnost obradio cjelovito, jedan je dio objavio pod općim naslovom Sročnost (kongruencija) u suvremenom hrvatskom književnom jeziku, u Zborniku Zagrebačke slavističke škole, Zagreb, 1973, 199–218, a u ovom i idućim brojevima donijet ćemo ostale glavnije dijelove koji problematiku prikazuju sustavno pa kasnije mogu poslužiti za otklanjanje mnogih kolebanja na tom inače dosta zamršenom području.

Zbog naravi časopisa navođenje primjera ne može biti sustavnije sredeno, nego su primjeri navođeni kako su skupljani pa valja imati na umu da su podaci ovdje orijentacijske, a ne lokacijske naravi.

1. Određenje sročnosti

Sročnost ili kongruencija slaganje je riječi u rečenici prema rodu, broju, licu i padežu. U većini je sročnost sasvim jednostavna jer izbora nema: atribut se slaže u rodu, broju i padežu sa svojom upravnom riječi, subjekt s glagolskim predikatom u rodu, broju i licu, npr.:

Golem, crn parobrod baš je zviždao; dizao mostić s obale. Omče su konopa bile već povučene s kamenog stupića. Elisa je lupkarala. Gorostas je polagano odmicao natrag.

V. Nazor, Gemma Camolli

Pridjevi *golem, crn* u muškom su rodu jer je upravna riječ (*parobrod*) imenica m. r., predikat je u jednini m. r. (*je zviždao*) te je i subjekt (*parobrod*) u jednini i muškoga je roda. Tako je i u ostalim rečenicama navedenoga teksta.

Problemi nastaju kad riječi koje se slažu nisu istoga roda, broja ili lica, kad se u riječi ne podudara njezino gramatičko obilježje i značenje, kad se razlikuje subjekt od imenskoga dijela predikata, kad ima više subjekata i sl. i kad prema tim različitostima postoje različite mogućnosti sročnosti.

To se događa:

1. zbog razlike između sklonidbenoga tipa i spola,
2. zbog razlike u broju,
3. kad je subjekt količinska riječ,
4. kad se imenski dio predikata i subjekt razlikuju u rodu, broju i licu,
5. kad rečenica ima više subjekata, koji uz to mogu biti:
  - a) različitog roda
  - b) različitog broja
  - c) različitih lica.

Slaganje riječi različitih padeža druge je naravi i zato se ne naziva sročnošću. Takvo se slaganje prikazuje kod atributa, objekta i priložnih oznaka ili u poglavlju (*sintaktička upotreba padeža*, već prema naravi gramatike.

Sročnost se očituje u ovim kategorijama:

1. u atributu:

... *nijesu ništa drugo nego zadnje sluge*. (J. Kozarac) – ... *da su ga kaptolski sluge umlatili*. (Milčinović-Ogrizović, 1, 9).

2. u apoziciji:

Rijeka Vrbas i Una pripadaju crnomorskom slivu.
Rijeke Vrbas i Una pripadaju crnomorskom slivu.

3. u predikatu:

a) u finitnom glagolu:

Gdje čeljad nije bijesna, nije ni kuća tijesna.
Gdje čeljad nisu bijesna, nije ni kuća tijesna.

b) u predikatnom pridjevu:

... *udarac vjetra zadrma vratima ... tako žestoko da su se obojica zgedala prestrašeno*. (D. Šimunović, Tuđinac, 68.) *Išli su i mučali obojica*. (Isto, 149.)

4. u ličnim i odnosnim zamjenicama koje mogu biti subjekt, objekt ili priložne oznake:
A bilo bi na kraju krajeva pravednije da su zapele okom za onu posljednju dvojicu na začelju, koji su još uvijek motali duhan. (S. Novak, Izgubljeni zavičaj, 113.) – *Osjetio sam odjednom neodoljiv revolt i suvišak snage. Revolt i snagu koji propadaju neiskorišteni*. (A. Šoljan, Izdajice, 97.) – ... *nisam se usuđivao osvrnuti da ne vidim mirne starije ljude kako sjede i čitaju novine, potpuno zanemarujući mrak i eksplozije koje ih okružuju ...* (Isto, 33.)

2. Vrste sročnosti

Sročnost se može upravljati prema gramatičkom obilježju određene riječi ili prema smislu.

Ako se upravlja prema gramatičkom obilježju određene riječi, onda je to *sročnost po obliku* ili *gramatička sročnost*.

Ako se upravlja prema smislu, tada se naziva *sročnost po smislu* ili *logička sročnost*.

Tako su npr. imenice na *-ad* gramatički ž. r. u jednini, a znače množinu, zbirne su imenice osnovnih riječi. Riječi *Cigančad*, *Turad* ž. su roda u jd., a po značenju su zbirna množina od *Ciganče*, *Ture*. Prema toj razlici predikat može biti u jednini (sročnost po obliku), npr. *Turad bulji skrktiv ruke* (I. Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića), a može se slagati i sa značenjem i biti u množini (sročnost po smislu), npr. *Cigančad su pružala ruke za milostinjom svakom*. (L. Perković, Novele, 72.)

Ako se sročnost nalazi u istoj rečenici, naziva se *bliža sročnost*, a ako je u susjednim rečenicama, naziva se *dalja sročnost*.

Bliža se sročnost očituje u atributu, apoziciji i predikatu, a u subjektu, objektu i priložnoj oznaci kad su to lične i odnosne zamjenice.

Atributna se i predikatna sročnost većinom slažu, ali ne uvijek. Ne slažu se npr. kad imenica m. r. označuje ž. osobu, kad se za ženu upotrijebi imenica m. r. kao što su *direktor*, *liječnik*, *predsjednik*, *premijer* ... Ne može se reći *ta premijer*, ali se može: *Poslije podne indijski premijer razgledala je Beograd i sastala se s Indijcima koji žive u Jugoslaviji* ... (Več. list, 16. 6. 73. 44).

Slično je i s razlikom u rodu i broju. Zbirna imenica *braća* ženskoga je roda, a označuje osobe m. spola u množini. Sklanja se po obrascu imenice *žena* u jd. i atributna joj je sročnost u jd. ž. r.: *s tom braćom*, ali je predikatna sročnost u mn. s. r.: *Braća su došla*.

Moglo bi se reći da je imenski dio predikata u ž. r., ali bi trebalo istaći da je u jednini, a spona u mn. To ne bi bilo u skladu s ovakvim slaganjem.

Suma je pusta (jd. ž. r.).

Sela su pusta (mn. s. r.).

S obzirom na takve primjere treba reći da je u rečenici *Braća su došla* predikat u mn. s. r.

U nekim sročnostima izbor jednine ili množine predikata utječe i na sročnost predikatnoga pridjeva, npr. sročnost s brojnim imenicama *dvoje*, *troje* ...

Specifičnost je dalje sročnosti u tome što se ona očituje u susjednim rečenicama, a one, bile zavisne, nezavisne ili samostalne, mogu imati i drugi subjekt, iako on formalno i nije izrečen, npr. *Sedam djevojčica raduje se seoskoj osami. Znađu, nema bojazni* ... (I. G. Kovačić. Sedam zvonara majke Marije, 108.) U prvoj rečenici predikat je u jd. jer je *sedam* gramatička jednina. I u drugoj bi rečenici predikat mogao biti u jd. i tada bi se podrazumijevao isti subjekt, ali kako je u mn., a subjekt nije izrečen, može se s punim pravom reći da je subjekt u drugoj rečenici *djevojčice* ili *one*.

Prema slobodnoj mogućnosti skrivenog subjekta u susjednim rečenicama i sročnost u njima može biti drugačija, slobodnija, nego u istoj rečenici gdje je sročnost uvjetovana upravnom riječi.

3. Pretežnost

Od mogućnosti zamjene određenoga skupa zavisi i sročnost koja se očituje u izrazitoj prednosti jedne kategorije pred drugom. Tako muški rod ima izrazitu prednost pred

ženskim i srednjim rodnom, prvo lice pred drugim i trećim, drugo pred trećim, množina pred jedninom. Ta se prednost naziva *pretežnost*.

a) *pretežnost m. r.*

Ako neki skup trećih lica obuhvaća bar jednu riječ u m. r., onda se on zamjenjuje zamjenicom oni:

<i>otac i majka</i>	>	<i>oni</i>
<i>otac i dijete</i>	>	<i>oni</i>
<i>oboje, dvoje</i>	>	<i>oni</i>
<i>otac, majka i dijete</i>	>	<i>oni</i>
<i>sve troje</i>	>	<i>oni.</i>

To vrijedi i kad ni jedna riječ u skupu nije u m. r., a ostale su različite rodnom:

majka i dijete > *oni,*

pa čak i za više riječi s. r.:

dijete i selo > *oni*
nebo i more > *oni.*

Osim toga pretežnost m. r. vidi se i u tome što se za množinu različitih rodova upotrebljavaju imenice m. r. Kad je npr. riječ o muškoj i ženskoj osobi koje se označuju posebnim imenicama kao što su *starac* i *starica*, *susjed* i *susjeda*, *svjedok* i *svjedokinja*, u zajedničkoj množini upotrebljavaju se imenice m. r.: *starc*i, *susjedi*, *svjedoci*. Tako S. Novak govoreći o starcu i starici kaže: *Bili su to Grgurovi susjedi, ti svjedoci. Zapravo dvoje smiješnih staraca, koji su odmah sjeli jedno pored drugoga.* (Izgubljeni zavičaj, 175.)

Sad je razumljivo zašto je u sročnosti pretežan m. r.:

Otac i majka su došli.
Otac i dijete su došli.
Oboje su došli.
Otac, majka i dijete su došli.
Sve troje su došli.
Majka i dijete su došli.
Tele i pile su došli.

b) *pretežnost lica*

Ako skup obuhvaća jedno ili više govornih bića i sugovorna i nesugovorna bića, cijeli se skup označuje, zamjenjuje zamjenicom *mi*, dakle zamjenicom 1. lica i zato 1. lice ima pretežnost nad ostalima:

... ostali smo sami mi: nas troje. (A. Šoljan, Izdajice, 80.) – *Mi ne vjerujemo u tu priču, vi i ja, zar ne?* (Greene-Černicki, Svršetak ljubavne priče, 123.) – *Usnismo san iste noći, i ja i on ...* (Biblija, I, 32.) – *Ona i ja nećemo izići iz ove sobe! ... Ona i ja nikuda nećemo izići ... Ona i ja ... mi smo ovdje zakopani, i ostat ćemo ...* (S. Novak, Izgubljeni zavičaj, 105.)

Ako skup obuhvaća jedno ili više sugovornih bića uz jedno ili više nesugovornih, označuje se, zamjenjuje se zamjenicom *vi*, dakle zamjenicom 2. lica, i zato 2. lice preteže nad trećim.

Ti i naša badessa ćete me preporučiti. (S. Novak, Tvrdi grad, 15.)

c) *pretežnost množine*

Ako se u skupu nalazi jedno biće jedne vrste i više bića druge vrste, skup obuhvaća množinu i jasno je da množina ima pretežnost nad jedninom.

— o —

No pretežnosti nisu automatske, one su u pojedinim kategorijama sročnosti različite i zato se mora precizno označiti kad je sročnost po pretežnosti, a kad je po posebnim pravilima.

Za sročnost je važan i red riječi, mjesto i blizina riječi koje se slažu, jer i to utječe na sročnost. Tako u primjeru: *Razumije se, doček, boravak, a tako i predavanje doktora Ipsilonovića ispalo je odlično.* (S. Kolar, Ili jesmo ili nismo, 154.), predikatni je pridjev u s. r. pa traži da i najbliži subjekt bude u s. r. Da je predikatni pridjev u m. r., tražio bi drugačiji red subjekata: *doček, predavanje, a tako i boravak.*

Ako je predikat ispred subjekata, to može neutralizirati pretežnost m. r. i množine: *Ispred mene išla je Ines, barkarjol i djevojke s vrećama.* (S. Novak, Izgubljeni zavičaj, 24.)

Dakako, na izbor sročnosti utječe i jasnoća, razumljivost, jednoznačnost poruke.

Ako rečenica ima dva ili više subjekata u jd., predikat može biti u jd. ili mn., ali u primjeru: *Ako stvaralac i formulator zagonetke znaju naći dublju sadržajnu i izražajnu vezu među slikama i predodžbama ..., nastat će prava zagonetka s literarnom vrijednošću.* (T. Čubelić, Radovi Zavoda za slav. filologiju, 5, 77.) množinom *znaju* izriče se da su stvaralac i formulator zagonetke dvije osobe, a jednina *zna* nosila bi poruku da to može biti jedna osoba ili se bar ne bi znalo jesu li jedna ili dvije.

Isto pravilo vrijedi i za rečenicu: *Misao i umjetnost organiziraju i rekreiraju stvarnost.* (T. Ujević, Mudre i lude djevice, 98.) Kad bi predikat bio u jednini, ne bi se znalo tko koga organizira i rekreira. Zbog toga u takvim primjerima treba odabrati onu sročnost koja je jednoznačna, kao što je to učinjeno u navedenim primjerima.

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 808.564:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 10. rujna 1984.

On Congruence in General

General problems of congruence in standard Croatian are discussed.